

Tragisch bloedbad Rawagede

Het schema

Schrijfwedstrijd
ter gelegenheid van de herdenking van het 54-jarig
bestaan van de TNI

Kategorie het gewone volk

door

K. Sukarman HD

Voorzitter van de Stichting Rawagede

Persoonlijke gegevens van de auteur:

Naam: K. Sukarman HD

Woon- en geboorteplaats en –datum: Karawang, 1 november 1951.

Geloof: Islam

Adres: Jl. Taman Pahlawan . II RT 7.2 Kp. Rawagede, desa Balongsari,
District Rawamerta, District TK.II Karawang, West-Java 41382.

Werk:

* Schrijver in de desa Balongsari in de periode 1968-1977

- Plaatsvervangend dorpshoofd Balongsari in de periode 1977-1978
- Dorpshoofd Balongsari in de periode 1978-1990
- Lid van de districtsraad TK II Karawang in de periode 1989-1997
- Voorzitter van de Stichting Rawagede in de periode 1996 tot heden

VOORWOORD

De auteur is dankbaarheid verschuldigd aan Allah en hij vraagt om Zijn zegen bij het toevertrouwen van zijn verhaal aan dit papier.

Er bestaat bij veel mensen al lang de wens om de waarheid te lezen over de achtergronden en de gebeurtenissen rond de tragedie in de kampong Rawagede (Balongsari), district Karawang.

In verband hiermee is het initiatief ontstaan om deel te nemen aan de schrijfwedstrijd die is uitgeschreven ter herdenking van het 54-jarig bestaan van de TNI. De schrijver ziet als voorzitter van de Stichting Rawagede een mooie gelegenheid om in een dergelijk artikel waardevolle informatie toe te voegen aan de geschiedenis. Tevens hoopt hij hiermee de jongere generaties een duidelijk beeld te geven van de bloedige tragedie die zich in Rawagede heeft afgespeeld en hun enthousiasme te wekken voor de vrijheidsoorlog van destijds.

Tot slot verwacht de auteur in alle bescheidenheid op verbeteringen, suggesties en adviezen van alle partijen waardoor de kwaliteit van dit artikel verbeterd zou kunnen worden tot nut van ons allemaal. De auteur eindigt dit voorwoord graag met de wens: *“Lang leve de TNI bij zijn 54-jarig bestaan en wij spreken de wens uit dat zij een ereplaats krijgt in de harten van ons allemaal.”*

Balongsari, juli 1999 .

De auteur

K. SUKARMAN

INHOUDSOPGAVE

Over de schrijver	I
Voorwoord	II
Inhoud.....	III
1. Inleiding	I
2. Overzicht van de situatie van de Republiek Indonesië. Het werkelijke beeld van de Revolutie 1945-1949	2
2.1. De verschillende bewegingen binnen de strijd	2
2.2. De veiligheidssituatie in het land	3
3. De acties van de Nederlandse militairen tegen de burgerbevolking in Rawagede op 9 december 1947.....	5
3.1. De factoren die meespeelden bij acties van de Nederlandse militairen.....	5
3.1.1. Rawagede als logistieke voorraadschuur.....	5
3.1.2. De strategische positie van Rawagede	6
3.1.3. Rawagede als centrale basis van de Strijd	7
3.2. De chronologie in de kwestie Rawagede,.....	13
3.2.1. Een tijdelijk succesje in Rawagede.....	13
3.2.2. Massaslachting in Rawagede	16
4. De impact van de slachting door Nederlandse militairen op de burgersamenleving in Rawagede	20
4.1 . Rawagede na de slachting	20
4.1.1. De rol van de vrouw bij het zoeken naar de slachtoffers.	20
4.1.2. De evacuatie van de bewoners.....	23
4.1.3. De invloed op de sociaal-economische situatie in Rawagede..	25
4.2. De reactie van de Indonesische regering.....	28

4.2.1. Acties door beide	28
4.2.2. De diplomatieke strijd.....	30
5. Gesloten zaak.....	33

Referentiemateriaal en literatuur betreffende de kwestie

1. Inleiding

Ieder volk, waar ook ter wereld, heeft een basis van waaruit het krachten en impulsen put om met lichaam en ziel een strijd te voeren teneinde de gestelde idealen te bereiken. De strijd van de Indonesiërs ter realisering van hun nationale aspiraties is er één van geleidelijkheid en continuïteit.

Die waarden zijn geformuleerd en vervolgens tijdens de strijd stap voor stap ontwikkeld. Zij dienen duurzaam te worden opgeslagen en in dienst te staan van verdere ontwikkelingen en hervormingen in overeenstemming met de volgende fase van de strijd.

Het is tevens een erkenning van het ingewikkelde probleem dat zich voordoet bij de ontwikkeling van het recht tot behoud van het nationale erfgoed. In dat kader ontstaat de drang om informatie te verspreiden, zoals door middel van dit artikel, dat volgens de auteur historische waarde heeft voor een breed publiek. Daarbij verdient de rol die de TNI heeft gespeeld in de onafhankelijksoorlog bijzondere aandacht.

Een poging om dat doel te bereiken dient om kennis te vergaren, maar ook om belangrijke historische feiten en gebeurtenissen te onderzoeken en vast te leggen als fundamentele nationale waarden.

Op basis van de hierboven geformuleerde uitgangspunten moet het schrijven van dit essay worden gezien als middel van communicatie met een breed publiek. De totstandkoming van dit artikel valt samen met de herdenking van het 54-jarig bestaan van de TNI. De auteur koos als thema de beschrijving van de tragedie rond het dorp Rawagede. Hij had daarbij de volgende doelstellingen voor ogen:

1. Geef informatie aan het grote publiek over de historische gebeurtenissen van de Nederlandse militaire actie in het dorp Rawagede, gebaseerd op historische gegevens uit betrouwbare bron.
2. Maak met dit essay het publiek er bewust van wat er precies gebeurd is en plaats het in een historisch en filosofisch kader onder het motto: "Een groot volk is een volk van helden wier inspanningen allom worden gewaardeerd."

2. Overzicht van de situatie van de Republiek Indonesië. Het werkelijke beeld van de Revolutie tussen 1945-1949.

De rol van de burgers bij de echte, dagelijkse revolutionaire bevrijdingsstrijd

tussen 1945 tot 1949 was een gezamenlijke militaire campagne om het land te bevrijden van het kolonialisme. In die strijd vormt de tragedie in de buurt van Karawang, waar het Nederlandse leger wrede daden beging en een bloedbad aanrichtte, een schakel in een lange strijd.

2.1. De verschillende bewegingen die deelnamen aan de strijd

De uitroeping van de onafhankelijkheid op 17 augustus 1945 was het resultaat van een al langere strijd van Indonesië die de vorm had gekregen van het brengen van offers en door het met bloed en hart najagen van nationale doelen. Na die proclamatie was het de taak van de Indonesiërs om te blijven vasthouden aan wat toen al tot stand gebracht was. Die uitroeping van de republiek was dus niet het einde van de strijd, maar moet veel meer gezien worden als een gevecht in de eerste ronde tegen veel sterkere indringers. Na onafhankelijkheidsuitroeping op 17 augustus 1945 werd het Nationaal Comité Indonesië (KNI) opgericht.*01) Dat proto=parlement bureau werd ook belast met de veiligheid in het land door middel van het Orgaan voor Volksveiligheid (BKR), dat enkele dagen voor KNIP was opgericht.. Dit lichaam kreeg ten gevolge van een besluit van president Soekarno afdelingen op alle maatschappelijke niveaus tot aan dat van dorpen toe. Hier in de kampongs bestreed de BKR ook bendes die ongebreidelde wanorde en onveilige situaties in ver afgelegen gebieden trachtten te veroorzaken.

Naast de BKR vormden zich ook milities en militaire eenheden bestaande uit jonge mannen die vastbesloten waren om de nieuw uitgeroepen staat te verdedigen. Die eenheden stonden bekend onder verschillende namen zoals (drie al tijdens het Japanse bewind opgerichte) Hizbulah, Pelopor, Seinendan en nog een aantal.. De opkomst van deze milities kreeg bij het volk meer aandacht dan de semi-militaire BKR. Om besluitvormingprocessen in het land te vereenvoudigen besloot de overheid op 5 oktober 1945 de BKR om te vormen tot Volksveiligheidsleger (TKR). Daarna

-3-

is die naam nog verschillende keren gewijzigd en uiteindelijk op 7 juli TNI, het Nationale Leger van Indonesië, gaan heten. De wijziging van de naam van deze officiële overheidsinstanties veranderde niets aan de organisatiestructuur. Wel kwam er meer nadruk te liggen op militaire operaties. Territoriale kwesties speelden geen rol in de 'totale' bevrijdingsoorlog die door het Indonesische leger werd gevoerd. Het ging om de handhaving van de stabiliteit.

2.2. De veiligheidssituatie in het land

In de periode 1945-1949 werd de aard en het patroon van de strijd bepaald door de politieke situatie in Indonesië. Er werden twee lijnen gevolgd, namelijk de weg van de diplomatie en het politieke gebruik van militair geweld, het vuurgevecht. Diplomatiek gebeurde dat bijvoorbeeld door bij de onderhandelingen op 15 november in Linggarjati 1946. Die gesprekken waren er op gericht de geschillen tussen de Nederlandse overheid en de Republiek Indonesië op te lossen. Tijdens die besprekingen maakte Nederland zich echter schuldig aan terreur tegen het Indonesische volk.

Terreur door Nederlandse militairen, waaronder de acties van kapitein Westerling in Zuid-Celebes. Tussen 11 december 1946 en 17 februari 1947 zag hij het als zijn plicht om in dit gebied een eind te maken aan de paramilitaire beweging die daar actief was. Volgens rapporten pasten Nederlandse militairen er de tactiek van de verschroeide aarde toe en doodden in een periode van drie maanden 40.000 mensen.

De inhoud van de Linggarjati overeenkomst van 25 maart 1947 werd door de Nederlandse overheid geschonden. Afspraken werden niet nagekomen. Zo bevat artikel 16 een clausule waarbij is overeengekomen dat er meer militaire samenwerking zou komen en wederzijds het aantal militairen zal worden verminderd. Tijdens de eerste Agressieoorlog (Politionele Actie – vert.) op 21 juli 1947 werden er door Nederland talloze strafbare feiten gepleegd en heeft het volk zeer moeten lijden. Dit was een duidelijke schending van de overeenkomst van Linggarjati.

-4-

Nederlandse troepen verplaatsten zich van het gebied rond Jakarta naar Bandung waardoor zij West-Java, met uitzondering van Banten, beter konden beheersen. De bevolking had zeer veel te lijden als gevolg van dwang, marteling, afpersing, of moord gepleegd door het Nederlandse leger. Zo ontwikkelde zich in dat gebied een guerrillaoorlog.

Die guerrillaoorlog bracht een grotere onderlinge samenwerking in de strijd tegen de Nederlandse kolonisator. Nederlandse militairen hadden moeite met de guerrilla-tactiek en kwamen vaker in problemen. Ze liepen tijdens het patrouillelopen regelmatig in hinderlagen, Nederlandse eigendommen werden vernietigd en het aantal wapendiefstallen nam toe.

Om hier een eind aan te maken gingen de Nederlandse militairen over tot een anti-guerrillastrijd. Daarbij trachtten zij de gewapende strijders en de Indonesische burgers zo veel mogelijk van elkaar te scheiden. Dit betekende

dat er op de burgerbevolking d.m.v. wreedheden druk werd uitgeoefend om te voorkomen dat de strijders zich tussen de burgers zouden begeven.

Toen zij (de Nederlanders) begrepen dat Rawagede de basis vormde voor de guerrilla en ook logistiek zeer belangrijk was voor de rijstproductie, volgden er in september 1947 enige aanvallen op het dorp. Maar die acties hadden geen succes omdat de mensen en de strijders de weg naar Rawagede hadden afgesloten.

Van dit incident raakten de Nederlandse troepen en hun militaire inlichtingendienst aardig gefrustreerd. Zij kregen de opdracht om de sterkte van de guerrillastrijders te onderzoeken en in kaart te brengen. Op grond van die kennis volgde op 9 december 1947 een grote zuiveringsactie. Die aanval op het dorp werd verwacht, zodat de meeste guerrillastrijders Rawagede al hadden verlaten met medeneming van hun wapens.

- 5 -

3. De acties van de Nederlandse militairen tegen de burgerbevolking in Rawagede op 9 december 1947

3.1. De factoren die meespeelden bij acties van de Nederlandse militairen

3.1.1. Rawagede als logistieke voorraadschuur

Karawang was in de 17de eeuw een havenstadje aan de rivier de Tjitarum in het Rijk van Pajajaran, dat weer een onderdeel was van het machtige Sultanaat Mataram. Karawang was een stad die door de Vorst van Mataram was aangewezen als verzetscentrum tegen de VOC.

Het was in 1641, dat Sultan Agung Gede Rangga voor Karawang een belangrijke rol zag voor bestrijding de VOC met hoofdkwartier in Batavia. Karawang kreeg als taken mee de strijders voor te bereiden, maar vooral om er voor te zorgen dat strijders via de Citaroem voldoende voedsel en vooral rijst kregen aangevoerd. Voor deze twee taken werden ca. tweeduizend man gemobiliseerd. Het was Sultan Agung die toen ook al het belang in zag van Karawang en omgeving als belangrijkste rijstschuur in het kader van de strijd tegen de VOC. De natuurlijke omstandigheden zijn hier, ook vanwege het water, ideaal voor de rijstbouw.

De traditie om Karawang te blijven zien als strategische rijstsschuur is door al eeuwen heen ook tijdens de onafhankelijkheidsstrijd doorgezet. Ook in de jaren veertig hadden zij een dubbele plicht: veel rijst produceren en mannen en wapens leveren voor de strijd. In Rawagede, waar het menselijk bestaan draait om het verbouwen van en de handel in rijst, zijn de mensen extra gemotiveerd hun land te verdedigen als er inmenging dreigt. De totale oppervlakte van het

dorp Rawagede 1.500 ha, waarvan 90 %, oftewel 1.350 ha landbouwareaal is. Rawagede ligt ingeklemd tussen het westen Tunggakjati, in het oosten Pasir Awi, in het noorden Sampalan en in het zuiden door Krawang Wetan.

- 6-

De bevolking van Rawagede bestond in 1947 uit totaal ca. 4000 zielen, 1.300 van het mannelijk geslacht en 2.700 van het vrouwelijk. De meeste waren werkzaam in de agrarische sector, maar er waren ook enkelen die als handelaar in hun levensonderhoud voorzagen. Overigens gebeurde de rijstbouw volledig met de hand. De opbrengst per hectare was toen een kleine 2.000 kilo . In Rawagede woonden ook een aantal mensen van Chinese afkomst. Zij hadden een groot deel van de handel in handen. De boeren en de handelaren vormden gezamenlijk een sterke economische factor in Rawagede.

3.1.2. De strategische positie van Rawagede

De strategische positie van Rawagede, als nelangrijk vervoers- en transportcentrum gelegen binnen het gebied van het district Karawang, heeft een snelle recrutering van vrijheidsstrijders mogelijk gemaakt. Vervoer is essentieel voor economische en commerciële activiteiten. Het spoorwegnet in en door het district Karawang werd op 27 december 1902 geopend. Toen begonnen er treinen te rijden op de volgende trajecten: Kedung Gede-Karawang, Karawang-Purwakarta, Cikampek-Cilamaya, Cikampek-Wadas,

- 7 -

Cikampek-Cirebon, Karawang-Wadas, Wadas-Cikampek, Telagasari-Cilewo en Karawang-Rengasdengklok. Tijdens de onafhankelijkheidsstrijd speelde de directe verbinding tussen Karawang-Rengasdengklok een belangrijke rol.

De dorpen waarmee Karawang per spoor is verbonden zijn: Lamarin, de rijstvelden van Tegal, Pasir Awi, Rawagede, Lebak Karim, Patarukman, Babakan Jati en Rengasdengklok. Zes plaatsen beschikken over een goed station: Karawang, Lamarin, Tegal, Sawah, Rawagede, Patarukman en het eindstation in Rengasdengklok.

De meeste dorpsbewoners maakten graag gebruik van het spoor, omdat het relatief snel ging en goedkoop was. Voor de oorlog was de prijs voor een kaartje van Karawang naar Rengasdengklok, een afstand van 21 kilometer, maar zes cent. Passagiers moesten altijd erg dringen om een zitplaats te krijgen. De meesten stonden voor, of in de deuren van de wagons. Tijdens de revolutie kon

en ritje per trein behoorlijk onveilig zijn, omdat het spoor regelmatig werd gesaboteerd door revolutionairen of werd beroofd door rampokkers.

Belangrijkste wegverbindingen waar graag gebruik van werd gemaakt waren de weg Rawamerta-Tunggakjati en de weg Jatisari-Tempuran. Deze wegen waren echter heel vaak afgesloten, omdat zij moesten worden vrij gehouden voor Nederlandse militaire vrachtwagens en patrouilles.

3.1.3. Rawagede als centrale basis van de strijd

Onder de bevolking heerste een spontane belangstelling en een vurig enthousiasme voor de revolutie. Veel mensen sloten zich dan ook aan bij de militiegroepen (Laskars) . Mensen die de plicht voelden de vrijheid te verdedigen wisten in toenemende mate de weg naar het bureau van de Laskars te vinden. Zij zorgden voor de veiligheid in de dorpen en steden.

We zien hier de kenmerken van een moeilijke strijd zonder veel structuur en organisatie. Een strijdgroep was daarom niet veel meer dan een groep strijders rond een oudere, charismatische leider.

- 8 -

Dergelijke charismatische figuren speelden een belangrijke rol in de dorpsgemeenschappen. Zo ook in Rawagede. Meestal werd het dorps hoofd (de loerah), als gerespecteerd man met veel invloed, de leider van het verzet. Zijn orders werden over het algemeen plichtsgetrouw uitgevoerd. Rawagede werd van 1942 tot -1947 geleid door een man genaamd Suminta.

Suminta ondervond hinder van Recomba (Regeringcommissaris voor Bestuursaangelegenheden) die in 1946 door het Nederlandse bestuur was ingesteld. Vertegenwoordigers van de Recomba ***02)** hadden als stromannen van het Nederlandse bestuur de taak verslag uit te brengen aan het hoofdbureau (in Jakarta, toen Batavia). Zij rapporteerden over bepaalde behoeften die er op dorpsniveau bestonden, maar ook over activiteiten van verzetsstrijders en hun schuilplaatsen. Plaatstelijke Recomba-ambtenaren hadden het recht willekeurig belasting te heffen en eigendommen in beslag te nemen. Dat boezemde de mensen angst in, maar ze konden daar niets tegen doen. Het gevolg daarvan was wel dat de Laskars daar dan weer kwaad over werden, omdat dit de uitvoering van hun beveiligingstaken belemmerde.

Op een gegeven moment ontvoerde een strijdgroep onder leiding van Mang Kilap het dorps hoofd Demang en zijn vrouw Rukmini en schoot hen dood. [Het verslag maakt geen melding van datum of plaats -- vertaler] Dit door de Recomba aangestelde dorps hoofd was nog maar een half jaar op zijn post. Als

zijn opvolger benoemde de Recomba Martem. Deze was wel bereid aan de eisen en verlangens van Laskars tegemoet te komen.

Het bleef een groot probleem voor de mensen dat er twee bestuursapparaten waren: de Recomba en de Republikeinse regering. De mensen volgden noodzakelijkerwijs de instructies op van de Recomba, maar de vrijwilligers binnen de dorpsgemeenschap hielden zich zo veel mogelijk ook aan de taken die de Republiek verlangde.

De afgevaardigde van de Republiek moest steeds verhuizen en onderduiken ergens in het bos of in een losstaand huis om te voorkomen dat een Nederlandse patrouille het zou ontdekken. Deze dorpsambtenaren waren belast met de administratieve rompslomp, zoals schrijfmachines en de schriftelijke contacten met het verzet.

-
- 9 -

Kamponghoofd Suminta was een boer en hij kende de behoeften van de Laskars. Zijn eigen huis en dat van nog een paar burendienden als gaarkeuken. Het voorbereiden en het klaarmaken van het eten werd gedaan door vijf mannen en twee vrouwen onder de bezielende leiding van de echtgenote van het dorpshef. Er werd op brandhout gekookt.

De ingrediënten voor de maaltijden werden door de dorpsbewoners geleverd. Zij kwamen met rijst, kip en eendeneieren, maar ook met peulvruchten, meloenen, komkommers, aubergines, kouseband (katjang pandjang), peté en andere verse groenten.

Er werd twee maal per dag gekookt, voor de lunch en 's avonds. De strijders kregen de beste rijst. Dagelijks werd minstens 10 liter rijst gekookt waarbij soep van groenten, zoals aubergine en een soort spinazie (kangkung). Aan eendeneieren kon men gemakkelijk komen, omdat er in Rawagede vaak gemeenschappelijke eenden werden gehouden en gehoed. Heel af en toe was er vissaus, omdat vis relatief duur was. Voor 't ontbijt waren er zoete aardappels en gebakken cassave met thee. Een enkele keer koffie, want daar was moeilijk aan te komen.

De kok deed meer dan alleen maar koken, hij moest er ook voor zorgen dat er voldoende rijst binnen kwam en vervolgens werd weggebracht naar de geheime schuilplaatsen van de guerrillastrijders. Er werden dan meteen belangrijke berichten en brieven meegestuurd. Zo kwamen de strijders aan inlichtingen over de situatie in het dorp en werden ze gewaarschuwd voor gesignaleerde spionnen.

De vrijheidsstrijders, die door dorpsbewoners vaak als hun eigen zonen werden beschouwd, ontbrak het niet aan goede verzorging, omdat hun

nabijheid bescherming bood. Er was een beperkt voedselprobleem, maar ook sociaal gezien hadden de mensen het beter dan tijdens de Japanse bezetting. De voedselvoorziening was, we schreven het net, tijdens de onafhankelijksoorlog minder nijpend dan tijdens de Japanse bezetting. Toen bestond het dagelijks voedsel uitsluitend uit een slecht soort rijst, gedroogde cassave (gaplek), oyom, knollen en bananenbollen.

- 10 -

De steun van de mensen aan de strijders bleef niet beperkt tot problemen rond de bevoorrading. De strijders mochten blijven zo lang zij wilden ze konden er baden, kleren wassen en door de enige kleermaker van het dorp laten herstellen. Soms betaalden de guerrillastrijders voor deze dienst, maar dat werd niet verplicht.

Rawagede hielp verschillende soorten strijdgroepen, zoals de Hezbolah, die geleid werd door Iyob Armada. Hun symbool bestond uit een ster en halve maan. De Sabililah, waar de Hezbolah de gewapende arm van was, en die werd geleid door Jaenali Asharo, voerde een 'heilige oorlog' tegen de Nederlanders. Dan waren er nog de Citarum Tijgers onder aanvoering van Natsir. Verder nog Rebellenleenheid '88 (SP '88) waar Suwidjo de leiding van had. Ook de Pesindo (Jonge Socialisten) namen aan de strijd deel. Hun leider was Wahidin. Deze groep voerde een ster in hun wapen.

De sterkste en belangrijkste strijdeenheden maakten deel uit van de min of meer geregelde troepen die opereerden onder de afkorting BBRI, de Barisan Banteng Republiek Indonesië, met een stierenkop als wapen. Hun hoofdman was Suminta. De meeste kaderleden van de BBRI kwamen voort uit de rijen de Keibodan, inheemse troepen die tijdens de Japanse bezetting waren gerecruteerd. De BBRI had geen specifieke ideologie, dus religieus noch communist en zag als zijn voornaamste taken het bevorderen en handhaven van de veiligheid en de openbare orde en de stimulering van een anti-Nederlandse geest. De TRI had een post in Rawagede en een kleine marine-eenheid o.l.v. sergeant Pulung, boven hem als baas een zekere Syukur (wiens naam toen vermoedelijk nog als Sjoekoer werd gespeld – vert.).

Die symbolen hadden ook wel te maken met het feit dat deze mannen afwisselend strijder, boer of handelaar waren. Als er rijst moet worden verkocht in Jatinegara [oude buitenwijk van Jakarta, toen nog bekend onder de naam Meester Cornelis – vert.], dan droeg men een rood-wit teken. Bij een controle op door de Republiek in beheerst gebied was het dan meteen duidelijk dat de drager pro-Republikeins was. Maar bij controle door het Nederlandse gezag in Jatinegara zou zo'n rood-wit- speldje een ramp kunnen zijn. Wat dan

wel eens gebeurde was dat een Nederlandse controleur de drager verplichte het speldje (vaak van blik gemaakt) in te slikken. Een vorm van martelen. Het was het beste om al deze symbolen niet te dragen, maar goed te verbergen.

- 11-

De meeste Laskars bedienden zich van de volgende wapens: kapmessen, zwaarden en puntige bamboestokken. Karabijnen en geweren waren veroverd op het capitulerende Japanse leger. Indonesische paramilitaire leiders mochten hun pistool behouden.

En dan waren er natuurlijk ook nog de bovennatuurlijke krachten die bepaalde voorwerpen uitstraalden en bescherming boden tegen kogels die anders in het lichaam waren doorgedrongen. Verder werden er ten behoeve van de strijd oefeningen georganiseerd variërend van gymnastiek en wapeninstructie tot de kunst van het patrouillelopen. De militaire oefeningen werden vaak gegeven door voormalige (Indonesische) PETA-leden.

Er werd in het dorp veel gepatrouilleerd om de veiligheid te handhaven. Maar het was wel zo dat als er een overmacht van vijandige militairen wordt gesignaleerd de Laskars zich terugtrokken. Een ontmoeting met leden van de reguliere Nederlandse politie (onder wie ook inheemse mensen) verliep anders en eindigde niet zelden in een scheldpartij. Een voormalige Pesindo-strijder gaf een voorbeeld van zo'n bekvechterij. De Laskar begint (in het locale Soendanees): "Jij Nederlandse hond, je durft niet door te lopen." Vuurcontact tussen beide groepen blijft uit. De politie antwoordde met gelijksoortige teksten: "Jij durft niet te zeggen dat je tot een foute groepering behoort. Dat zul je later wel merken.". Deze wederzijdse scheldkanonnades eindigden als beide partijen er genoeg van hadden en naar hun respectievelijke posten terugkeerden. Deze houding weerspiegelde de tegenstellingen tussen de mensen en de manier waarop van Nederlands kant verdeeldheid onder het volk werd gecreeërd.

De Laskars controleerden ook de treinen. Alle passagiers kregen dan opdracht de trein te verlaten, zodat kon worden nagegaan of zich Nederlandse spionnen aan boord bevonden.

- 12 -

Als die niet gevonden werden, kon de trein weer doorrijden. Soms moesten passagiers hun plaats afstaan aan guerrillastrijders die naar de stad moesten. Laskars bezochten ook regelmatig gokhuizen en eisten geld. Uit angst gaven de mensen dan geld en sigaretten voor de strijd. De buit werd dan verdeeld onder

de andere leden, waar dan weer kleding en medicijnen van werd aangeschaft. Laskars pleegden ook wel overvallen op Chinezen en roofden hun goederen. Het Nederlandse bewind beschouwde dit als banditisme, rampokkerij en diefstal. Maar deze activiteiten voorzagen in een logistieke behoefte van de guerrilla's, die onvoldoende vanuit Yogyakarta konden worden bevoorrad. Als gevolg van Nederland militaire acties op Java werden in West-Java verdedigingswerken vernietigd. Dit heeft invloed gehad op de prestaties van leden van de milities. Indonesische legereenheden kregen opdracht onmiddellijk naar Yogyakarta te vertrekken. De Laskars trokken zich daar niets van aan en keerden terug naar hun dorpen.

Zelfs commandant Nata (zelfde als eerdergenoemd Natsir? Vert.) van de Citarum Tijgers weigerde om naar Yogya te vertrekken. Dat zou maar tot chaos kunnen leiden. Ze konden volgens hem beter tijdelijk terugkeren naar hun dorpen.

Van deze omstandigheid werd door de Laskars gebruik gemaakt om vanuit dorpen die door Nederlandse troepen waren veroverd (tijdens de eerste politioneke actie – vert.) de guerrilla-actie voort te zetten. Het bleek effectiever om op deze wijze de steun te krijgen van de plaatselijke bevolking en bracht het volk en milities ook dicht bij elkaar.

Rawagede werd steeds meer het centrum van de strijd. Het hoofdkwartier bevond zich in een huis van een Chinees dat dicht bij het station lag. Het werd uitgebouwd en vergroot. Op deze plaats heerste er rust. De guerrilla's hielden er ook hun bijeenkomsten.

- 13 -

Op iedere vergadering bespraken de mensen manieren om Nederlandse troepen aan te vallen of zich tegen hun acties te verdedigen. Elke Laskarcommandant wees er altijd nadrukkelijk op dat voorkomen moest worden dat alle guerrillastrijders zouden worden ingesloten. Hoewel er een staat van beleg heerste, waagden de Laskars toch een aanval op de hoofdpst van het Nederlandse leger in Karawang, of om precies te zijn in Bayukarta (nu Christelijk Ziekenhuis Bayukarta). De aanvallers staken de post in brand, maakten wegen onbruikbaar en knipten telecommunicatiekabels door. Dit soort acties maakte het Nederlandse leger kwaad, omdat het rendement veel te groot was.

3.2. De chronologie in de kwestie Rawagede

Dat er een aanval op Rawagede op handen was was bij de laskars bekend. Het was afkomstig van assistent-dorpshoof Tanggak Jati. Ter verdediging van die aanval werd besloten enkele wegen op te breken. Zodat een directe toegang tot het dorp bemoeilijkt werd. Het ging om de wegen naar respectievelijk Cilempuk in het westen en Plawad in het zuiden. Ter ontmoediging van de tegenstander werden er gaten gegraven van 10 meter lang en vier meter diep. De brug bij Galungung in het oosten zou worden afgebroken. Dat viel niet mee, dus toen werden alleen de beide toegangen tot de brug onklaar gemaakt met schoffels en lange messen.

Alle burgers uit de omliggende dorpen moesten aan deze sabotagedaden meewerken. Voor tanks en vrachtauto's was Rawagede nu niet meer bereikbaar. De Nederlandse troepen keerden terug naar Karawang. De Nederlandse militairen raakten aardig gefrustreerd door deze acties ter verdediging van Rawagede. De militaire inlichtingendienst onderzocht de situatie en probeerde er ook achter te komen hoe groot de tegenstand zou kunnen zijn bij een nieuwe aanvalspoging op Rawagede.

3.2.1. Een tijdelijk succesje in Rawagede

Rawagede stond bij de Nederlandse patrouilles bekend als basis voor Indonesische guerrillastrijders voor de regio Karawang. De komst van Lukas Kustario op woensdag, 3 december omstreeks 13.00 uur had

- 14-

tot doel er meer mankracht en versterkingen op te halen voor de strijd rond Cibusah. Kapitein Lukas Kustario was de leider van de 1ste Brigade I, 6e Regiment van de Siliwangi Divisie. Kustario's groep had er bewust voor gekozen niet naar Yogyakarta te gaan maar te blijven om de verbinding van Karawang naar Jakarta te bewaken. Daarna hielden Luke Kustario, dorpshoofd Suminta, zijn plaatsvervanger Lyob Armada en nog wat legerkader een gesprek en besloten om met medeneming van alle wapens en manschappen te verhuizen naar Tunggakjati. Want men ging er van uit dat de Nederlanders bekend waren met de verdedigingslinies rond Rawagede. 's Middags om drie uur begon deze verhuisoperatie waarbij ondermeer brenguns, geweren en stenguns mee gingen. Er bleven in Rawagede alleen nog een paar ambtenaren achter.

Het bleek dat de komst van Lukas Kustario en zijn mannen naar Rawagede bekend was bij de Nederlandse inlichtingendiensten. Die informant werd door

de Indonesiërs gevangen genomen en werd op vrijdag 5 december om 3 uur 's nachts gedood. Een tweede verklikker wist te ontsnappen.

Er was hierover een berichtje verschenen in het dagblad *Berita Indonesia*: Op 3 december 1947 om 16:00 uur werd "D", de zoon van "T", die werkte bij de (Nederlandse) Militaire Inlichtingen Dienst (MID), gevangen genomen door mensen van Kustario en in de keuken van een huis vast gehouden. Om twaalf uur 's nachts bleek de gevangene gevlucht. Aangekomen bij Tegal Panjang, op 2 km van Rawagede, vertelde hij te zijn geslagen door het leger (bedoeld wordt de mannen van Kustario – vert.) en daarna had gevraagd om voor medische hulp naar het ziekenhuis van Krawang te worden gebracht. Na de behandeling in het ziekenhuis keerde "D" terug naar huis. Van daaruit rapporteerde hij over de situatie in Rawagede en Pasir Awi aan zijn vader "T", die voor de MID werkte.

Tot zo ver de berichtgeving van BI.

Veel dorpsbewoners hoorden deze berichten van vrienden die bij strijdgroepen actief waren. Na de vrijlating van deze gevangenen kwam Saukin met nieuws. Dit dorpshoofd van Krawang Wetan, even boven Rawagede, verspreidde het bericht dat Rawagede op 9 december 1947 door Nederlandse troepen zou worden aangevallen.

Saukim was een zogeheten Recomba-man, een dorpshoofd dat door het Nederlands binnenlands bestuur was aangesteld. Hij had daardoor veel moeite zijn houding te bepalen in het conflict. Maar toen Saukim hoorde over de op handen zijnde Nederlandse zuiveringsacties in en om Rawagede gaf hij dit bericht door

-15-

aan dorpshoofd Suminta en zijn plaatsvervanger Lyob Armada en verzond daarna zijn rapport.

Het nieuws over plannen voor een Nederlandse aanval op het dorp verspeidde zich snel. Als gevolg van dit dreigende nieuws vertrokken veel mensen naar andere dorpen. Met name leden van Hizbollah (Sabillah) weken uit naar Tegal. Omstreeks 18.00 uur op 8 december 1947 vielen er langdurig zware regens. 's Nachts bleven de mensen gewoon thuis. Zij gingen er vanuit dat een verwachte Nederlandse aanval niet door zou gaan ten gevolge van de aanhoudende regen. In verband met de dreigende aanval deden er twee nachtwakers dienst. Dat waren Karna en Ki Ranta.

De datum van 8 december 1947 viel dat jaar volgens de moslimkalender op 25 Muharram 1367. [Muharram is tevens de eerste maand van het nieuwe jaar en daarmee een zogenaamde heilige maand, waarin het voeren van gewapende

strijd is verboden – vert.] In deze maand was [in 1947/1367] in Indonesië ook het rijstplantseizoen begonnen. In Rawagede stonden de boeren en boerinnen al vóór zonsopgang met hun gereedschappen op het veld. Ook de kinderen die dieren, zoals buffels, koeien of schapen hoedden waren er dan al. Op dit vroege uur waren ook de handelaren in rijst of in kippen in de weer en handelden met boeren en middenstanders in andere dorpen. Er waren ook boeren uit andere dorpen die in Rawagede grond bezaten.

Rond 4 uur in de ochtend klonk er geweervuur. De bewakers Ki Ranta en Karna hoorden het in het oosten. Toen die schoten maar aanhielden zijn Ki Ranta, Karna en nog een dorpeling rechtstreeks naar de rivier gevlucht. Op het moment dat Ki Ranta zich in de rivier wilde verbergen openden Nederlandse militairen, die de situatie daar kenden, het vuur op hem. Hij werd in de borst geraakt en was op slag dood. De schuilplaats van Ki Ranta bij de rivier bleek bij de Nederlandse soldaten bekend. Een soldaat vuurde zijn wapen recht op de borst van Ki Ranta. De anderen maakten zich zorgen over de mogelijkheid of de man die Ki Ranta had dood geschoten nog in de buurt was. Karna bleef zich achter struiken verstoppen die langs de oevers van de rivier groeiden.

-16-

Zij waren er getuige van dat het dorp voortdurend werd beschoten, waarbij van mortieren, brenguns en stenguns gebruik werd gemaakt.

De mensen die in ploegjes op weg waren naar de velden hoorden luide explosies uit het oosten en zuiden. Enkele bewoners trokken zich er niets van aan en liepen door terwijl het lawaai van ontploffingen steeds luider werd. Op een gegeven moment realiseerden zij zich dat dit toenemende geraas en geschiet verband moest houden met de berichten over een op handen zijnde Nederlandse aanval. Spontaan veranderden de mensen hun weg en renden terug naar hun huizen.

Ook de mensen die al op het land en de rijstvelden werkten werden angstig. Vooral zij die zich bezig hielden met rijst planten maakten zich grote zorgen en bleven op het veld uit ongerustheid dat als gevolg van de aanhoudende zware regen de zaden en plantjes in de nacht zouden wegspoelen.

Op dat moment dreigden de rijstvelden te overstromen en waren door al dat hemelwater al verschillende bamboebruggen in het veld weggeslagen. Toen er van heel nabij geweerschoten klonken vluchtten de meesten terug naar het dorp. Nederlandse militairen doodden veel boeren en kinderen die vee hoedden omdat ze niet meer aan die aanval konden ontsnappen.

Nadat de zware wapens hun werk hadden gedaan kwam de afronding van de operatie: Nederlandse militairen begonnen het dorp binnen te dringen. Locatie

Rawagede vormt een soort eiland te midden van sawahs. Daardoor is het een vrij gemakkelijk doelwit.

3.2.2. Massaslachting in Rawagede

Op 7 december 1947 om ongeveer 9 uur in de morgen trokken Nederlandse militairen van alle kanten het dorp Rawagede binnen. Daarbij bleven ze continu schieten terwijl dat helemaal niet nodig was. De kogels troffen takken, bomen en huizen. Het voortdurend vuren zorgde voor een panieksituatie onder de bevolking van Rawagede.

Mensen waren angstig en zenuwachtig en voelden zich als een groep omsingelde ratten.

Verschillende mannelijke dorpsbewoners probeerden al kruipend in verschillende richtingen een schuilplaats te vinden om te ontsnappen aan de aanval van de Nederlandse soldaten.

-17-

Zo slaagde Wardi er in om Rawamanuk te bereiken. De mensen die niet werkten of te laat een schuilplaats hadden kunnen vinden werden een gemakkelijke prooi van de Nederlandse militairen.

In het dorp droeg de Nederlandse legereenheid camouflagepakken en groene baretten ze waren gewapend met stenguns en zware 3-inch mortieren. Aan de actie deden naar schatting 300 militairen mee, onder wie een aantal lieden die in Zuid-Celebes al hard waren opgetreden en op dat moment in Cikampek en Karawang waren gelegerd.

De zuiveringsactie verliep systematisch. Alle huizen werden doorzocht op zoek naar volwassen mannen. Een getuige herinnert zich dat bij iedere deur eerst werd geschreeuwd 'doe open die deur'. Een vrouw deed dan onmiddellijk open en begroette de tuan. Dan volgde een intensieve huiszoeking.

In een poging om de Nederlandse militairen om de tuin te leiden openden enkele vrouwen die één of meer mannen verborgen hielden, zelf al spontaan hun voordeur. Gekleed in hun beste baadje heetten zij de bezoekers van harte welkom om - meestal met succes - iedere verdenking van vijandschap weg te nemen.

Maar als er wel een volwassen man werd aangetroffen (behalve de hele oude mannen) dan werden die naar buiten gebracht en met anderen bijeengedreven. Ze werden in rotten van vijf opgesteld en kregen een nummer. Een man met een stengun hield hen op twee meter afstand onder schot. De mensen werden vervolgens verhoord, waarbij het voornamelijk ging over de

verblijfplaats van Luke Kustario. De meeste ondervraagden wisten dat niet en degenen die het wel wisten gaven geen of een ontwijkend antwoord. In beide gevallen volgde schoten en richtten de Nederlandse militairen een bloedbad aan.

- 18-

Sommige bewoners van Rawagede hebben het er levend van afgebracht door voor te wenden dat zij dood waren, terwijl zij 'slechts' schotwonden in knieën en handen hadden opgelopen. Weer anderen overleefden het bloedbad door ongedeerd en met succes te vluchten.

Als in een huis Republikeinse emblemten of andere verdachte spullen werden aangetroffen werd het huis onmiddellijk in brand gestoken. Onder de woningen die in vlammen opgingen waren dat van de Chinees Gouw Kim Wat, van dorpshef Suminta en dat van zijn 2de man Lyob Armada. Deze drastische maatregel was tevens bedoeld om te voorkomen dat deze huizen weer werden gebruikt om guerrillastrijders bescherming te bieden.

De rivier die dwars door Rawagede stroomt raakte verstopt van de lichamen en kleurde rood van het bloed. Sommige bewoners vluchtten naar verderop gelegen delen van de rivier, die vanwege de voortdurende regen heel hoog stond en daardoor minder bescherming bood. Een aantal mensen slaagden er in om veilig het nabijgelegen Pasir Awi te bereiken.

In Pasir Awi bevond zich een peloton van de Citarum Tjegers. Deze Laskars waren inmiddels op de hoogte van het drama dat zich die dag in Rawagede had afgespeeld en hielpen de vluchtelingen zo veel mogelijk. De Tjegers besloten uit tactische en sociale overwegingen de Nederlanders die huis hielden in Rawagede niet aan te vallen. Het zou tot nog veel verschrikkelijker represailles van de Nederlanders hebben geleid, waarvan ongetwijfeld ook vrouwen en kinderen het slachtoffer zouden zijn geworden.

Nadat de huiszoekingen waren voltooid zocht men verder met behulp van speurhonden de rivier af om mannen die zich daar hadden verstopt op te sporen. Rond het middaguur versterkten de Nederlanders zich met extra mensen. Zij werden met negen vrachtauto's via Tanjungpura aangevoerd. Hier en daar kregen de Nederlandse troepen hulp van leden van de inheemse bevolking.

- 19-

Deze volksverraders wezen de schuilplaatsen aan van ondergedoken strijders.

De slachtoffers in deze ongelukkige gebeurtenis waren niet alleen inwoners van Rawagede. Ook mensen van buiten Rawagede, zoals enkele passagiers op de spoorlijn Rengasdenklok- Krawang. Deze mensen wisten niets van de zuiveringsacties die op dat moment plaats vonden in Rawagede . Er werden passagiers gevangen gehouden op het station van Rawagede. Dat gebeurde op aanwijzing van een voormalige Nederlandse soldaat. Uit een getuigenis van een politieagent uit Karawang blijkt dat het om 62 bange passagiers ging die langs de spoorbaan op hun hurken moesten gaan zitten en met een brengun onder schot werden gehouden. Aan de andere kant had je dan weer Nederlandse militairen die brood uitdeelden aan kinderen uit het dorp. De zuiveringsacties waren om ongeveer 16.00 uur afgelopen. Na het vertrek van de Nederlanders bleek het grootste deel van de bevolking van Rawagede per vrachtauto te zijn weggevoerd en nog niet te zijn teruggekeerd. De acties van de Nederlanders gingen gepaard met buitenproportioneel veel geweld. De slachtpartij was het gevolg van de weigering van de bevolking om steun te verlenen aan het Nederlandse leger. De bewoners van Rawagede richtten hun woede op de Nederlandse militairen.

- 20-

4. De impact van de slachting door Nederlandse militairen op de burgerbevolking van Rawagede

4.1 . Rawagede na de slachting

4.1.1. De rol van de vrouw bij het zoeken naar de slachtoffers

[Na een korte samenvatting van 3.2.2. – vert.]:

De meeste mensen die omkwamen werden gedood terwijl de kinderen op het veld werkten. De slachtoffers van het optreden van de Nederlanders waren voornamelijk volwassen mannen. Ze zijn gevonden in de kampong en langs de spoorlijn Rengasdengklok- Krawang. Er zijn onder de slachtoffers geen vrouwen en kinderen aangetroffen.

Het juiste aantal slachtoffers van de tragedie in Rawagede kan niet meer worden vastgesteld. Volgens de burgers van Rawagede waren er totaal 700 doden en gewonden. De Indonesische overheid gaat uit van 431 dodelijke slachtoffers. Nederlandse erkent dat er in Rawagede hoogstens 150 tot 200 mensen zijn zijn dood geschoten. De slachtoffers waren volwassen mannen tussen de 15 en 50 jaar.

Pas nadat het Nederlandse leger Rawagede om 16.00 uur had verlaten, durfden de mensen uit hun schuilplaatsen te komen. Nadat het weer wat veilig was durfden de mensen zich weer naar buiten te wagen. Het bloed van de slachtoffers vermengde zich met het regenwater op de rode aarde. Veel vrouwen huilden als ze zagen hoeveel doden er lagen. Er heerste verwarring en paniek bij de naaste familie.

- 21 -

Sommige vrouwen slaagden er in dode familieleden terug te vinden, vaak binnen 10 meter van het huis. Al deze mensen stonden in een rij opgesteld en werden toen door het hoofd geschoten. Soms was de helft van het hoofd weggeslagen. Met een bamboe drager werden de slachtoffers een voor een weggebracht.

Een getuige die het bloedbad in Rawagede overleefde was een al wat oudere man genaamd Ki Doblang. Hij werd tijdens de executies 'slechts' dwars door zijn vingers geschoten. De meeste moorden werden langs de straat, de spoorlijn en langs de rivier gepleegd. Omdat het snel donker werd staakten overlevenden hun zoekacties om pas de volgende dag het zoeken te hervatten. De meeste huizen werden voorlopig alleen bewoond door moeders, kinderen en ouderen. Volwassen mannen durfden niet naar huis terug te keren uit vrees dat de Nederlandse soldaten weer terug zouden komen.

's Nachts klonk vaak smartelijk geweeklaag in elk huis. De volgende dag, dus op 10 december 1947, gingen de mensen weer naar hun dierbare man, zoon of broer zoeken. Er werd met name gezocht op bepaalde lokaties zoals bij het spoorstation van Rawagede. Men nam dan bamboe brancards mee.

Volgens een moeder bedroeg iedere stapel ongeveer 20-30 lijken die vaak al stijf waren geworden. De identificatie was voor de vrouwen en gemeentelijke instanties vaak erg moeilijk, omdat veel lichamen verminkt waren en in vreemde posities lagen. Vaak werd herkenbaarheid bemoeilijkt als er niet veel meer over was van het hoofd. Als een dorpsgenoot een slachtoffer herkende werd de familie gewaarschuwd.

- 22 -

Om 17.00 uur waren er nog een groot aantal lichamen niet geïdentificeerd. Vaak waren de lichamen doorzeefd met kogels of waren met een klewang of een samurai-zwaard de vingers afgehakt.

Behalve de moeders zochten ook veel bejaarden naar slachtoffers.

Iedereen hielp mee zoeken, ook ouderen deden dat. Ki Rantum, wiens ouders nog steeds in Rawagede woonden, wierp zich op als coördinator.

Als een moeder om hulp vroeg wees Ki Rantum helpers aan. Ki Rantum heeft zijn ouders, die nog steeds in Rawagede woonden, niet laten evacueren omdat zij blind waren. Om hun woning leek het wel een moeras. Ki Rantum zorgde er voor dat zij 20 kilo rijst (padi) krijgen.

Als de familie van een dodelijk slachtoffer is gevonden volgen er terstond enige rituelen op grond van de Islamitische dodenwetten. Het bleek dat het voorschrift om het lichaam in een witte lijkwade te wikkelen niet eenvoudig is uit te voeren.

Om de lichamen te wassen en verder het juiste respect aan de gestorvene te bewijzen, dienden bepaalde voorwerpen aanwezig te zijn, zoals een klamboe, schone lakens, handschoenen en matten. De voorgeschreven plechtigheden blijken voor veel bewoners vaak onmogelijk uit te voeren, omdat er vaak te weinig mensen waren die geschikt waren dit te doen.

Het bleef nog dagen onveilig in Rawagede, omdat doorlopend het geluid van geweervuur werd gehoord. Bewoners werden bang omdat niet goed kon worden vastgesteld uit welke richting het geluid van die schoten kwam. Bovendien schrijft de islamitische wet voor dat doden zo snel mogelijk begraven dienen te worden. De graven werden niet dieper dan kniehoogte gegraven, terwijl normaal gesproken een veel groter en dieper graf wordt gedolven en het graf wordt ingericht met planken, bamboe matten en soms ramen om te voorkomen dat het dode lichaam direct in aanraking komt met de aarde. Bewoners en familieleden treurden en hadden verdriet, maar voor hen was het graf voorlopig diep genoeg.

Onder de slachtoffers was ook een 18-jarige jongeman van Chinese afkomst, die in Rawagede geboren was. De begrafenissen hadden vaak plaats in de eigen tuin, voor of achter het huis, of op een kerkhof in aanwezigheid van dorpsgenoten.

- 23 -

Veel mensen in Rawagede die familieleden hadden verloren, leden zowel geestelijk als materieel aan de gevolgen van de hartvochtige manier waarop de Nederlands militairen hadden huis gehouden.

4.1.2. De evacuatie van de bevolking

De bewoners van Rawagede bleven zich erg onveilig voelen. Ook heerste er veel angst dat de Nederlandse militairen nog eens terug zou komen op zoek naar volwassen mannen. Als dorpshef nam Suminta het initiatief alles in het werk te stellen de volwassen mannen uit Rawagede naar veiliger gebieden te

evacuëren, zodra de begrafenisceremonieën waren afgesloten. Ook Suminta zelf en zijn entourage verhuisden en vestigden zich tijdelijk in Rawamanuk. De dorpelingen durfden niet goed meer in Rawagede te blijven, want er was nieuws afkomstig van van Tunggak Jati dat Rawagede opnieuw zou worden bezocht door het Nederlandse leger en door hen in brand zou worden gestoken. Die berichten waren oorzaak dat de mensen meer op hun hoede waren. Sinds 10 december durfden veel dorpelingen 's avond niet meer uit te gaan. De eerder genoemde evacuatie verliep groepsgewijs. De mensen namen het minimale mee, waaronder kleding en rijst.

Rawagede werd dus door veel bewoners in de steek gelaten. Niet alleen oudere mensen trokken weg. Ki Rantum en Karya waren bij voorbeeld niet van plan weg te gaan, want ze zagen op tegen een lange vermoeiende reis en het gemis van hun familie van hen zwaar.

Ander voorbeeld: Salah werd gescheiden van haar man, maar op 15 december kwam zij hem in het naburige Rawapecak weer tegen. En zo ging het ook bij Ibu Warni die haar man Surya Suhandi en Wardi toch weer terug vond. In Cilempuk werd zelfs een heel gezin herenigd waarvan een zoon op 12 jarige leeftijd in 1940 was vermist. Er heerste grote dankbaarheid dat iedereen alles had overleefd.

- 24 -

's Nachts keerden regelmatig uitgeweken ambtenaren terug naar Rawagede om alles te controleren en verslag uit te brengen over de situatie. De mensen die onder de leiding van het dorps hoofd dit toezicht verzorgden waren ondermeer Saih, Warta, Wiryana en Sukardi en Suminta. In de dorpen waar de mensen naar toe waren gevlucht woonden zij vaak bij elkaar. Zij leefden van meegenomen voorraden, waarmee zij een eenvoudig maal konden bereiden. Uit verhalen van mensen die uit Rawagede waren vertrokken, of soms nog even waren terug geweest, bleek nog steeds een nogal alarmerende situatie te heersen. Zoals in Rawapecak, waar in de rivier nog steeds lichamen werden gevonden die nog geïdentificeerd moesten worden.

Pas een week na het bloedbad durfden de eerste mensen weer een kijkje te nemen in hun huizen in Rawagede. Als er in de verte gewoerschoten klonken nam de spanning weer toe. Na die 9de december waren er (nog) geen Nederlandse militairen in Rawagede terug gekomen.

Veel lichamen waren nog steeds niet begraven. Ze raakten ook steeds moeilijker herkenbaar. Sommige waren behalve vanwege de kogels waarmee ze vaak doorzeefd waren, aangevreten door schapen of honden.

De lijken lagen nog op het zogeheten Bivakterrein, langs de spoorbaan en rivieroever. Maar ook rond de huizen bevonden zich nog slachtoffers. Bijvoorbeeld in de tuin van een zekere Newan lagen nog acht ongeïdentificeerde lijken. Uiteindelijk werden deze lichamen door dorpsbewoners provisorisch begraven, omdat ze begonnen te ruiken. Het viel nog niet mee om deze soms al half ontbonden lijken te verplaatsten. Er zijn ook slachtoffers van wie de lichamen nooit zijn gevonden omdat zij door de rivier zijn meegevoerd.

- 25-

Bij het begraven door de dorpelingen van ongeïdentificeerde slachtoffers was ook legerkapitein Luke Kustario behulpzaam. Begraven kon nog tot maximaal 10 dagen na de dood.

In de nasleep van de tragedie Rawagede bleek dat ook veel inwoners van andere dorpen, zoals Rengasdengklok, Tunggak Jati, Pedes, Pasir Kaliki, Sampalan, Pasir Awi in Rawagede waren omgekomen. Ze stelden daarover veel vragen aan families die 9 december zelf vaders of zonen verloren hebben.

Vanwege zuiveringsacties door Nederlandse militairen heeft er tussen Karawang en Rengasdengklok nog twee weken geen trein gereden. Pas op 23 december 1947 werd hier het treinverkeer hervat, maar wel onder Nederlandse bewaking.

Als gevolg van het bloedbad zijn er mensen geweest die zo getraumatiseerd waren dat ze pas na een jaar naar Rawagede dorsten terug te keren. Veel vrouwen bleken na de vreselijke gebeurtenissen hun man veel kracht en steun te verlenen. We noemen hier ook de weduwe Dung Tek, wier man door een schot uit de stengun van de Nederlandse soldaat werd gedood.

De vrees voor terugkeer van Nederlandse troepen naar Rawagede bleef bestaan. Dat gold ook voor mensen die waren gevlucht en weer terug keerden naar Rawagede, maar al snel toch weer behoefte kregen naar een naburig dorp uit te wijken dat wel als veilig werd beschouwd.

4.1.3. De invloed op de sociaal-economische situatie in Rawagede

Ook tijdens de zuiveringsacties van de Nederlandse militairen hebben nog heel wat mannen tussen de 15 en 55 jaar het leven verloren.

Over het algemeen voorzag de bevolking van Rawagede zich als boer in zijn levensonderhoud. Als gevolg van het wegvallen van zo veel mannen liep de landbouwproductie zienderogen terug.

Voor veel vrouwen was het gemis van een echtgenoot extra zwaar. Zij werden vaak teruggeworpen op een zeer eenvoudig bestaan. Als voorbeeld noemen we hier een moeder die in haar eentje twee kinderen van 3 en 5 jaar moest groot brengen terwijl zij daarnaast iedere dag op de sawah werkte.

Veel landbouwgrond kon niet meer worden onderhouden. Om goede kwaliteit te kunnen blijven leveren moesten de rijstvelden door genoeg mensen worden bewerkt en onderhouden en die waren er vaak niet. Uiteindelijk werden er mensen uit andere dorpen gerecruteerd. Bij het oogsten werden ook kinderen, inclusief jonge, ongetrouwde meisejs, ingeschakeld afkomstig uit andere dorpen. De productiviteit steeg daardoor wel weer, maar kwam maar niet op een bevredigend niveau. De opbrengst was gemiddeld 55 tot 70 kilo [per wat? - vert.)).

Ondanks de staat van oorlog hebben zich in Rawagede en omgeving geen voedseltekorten voorgedaan evenmin braken er ziektes uit.

Wel bleken nog lang de psychische gevolgen van het bloedbad meespelen. Vooral bij hen die met eigen ogen de mannen hadden zien afslachten en in doodsangst hebben horen schreeuwen. De herinnering aan die wreedheden door de Nederlandse militairen begaan konden velen maar heel moeilijk kwijt raken. De angst bleef.

Het trauma ging zo ver dat mensen weigerden nog langer geiten- en schapenvlees te eten, omdat deze dieren misschien aan een lijk hadden geknabbeld.

Het drastisch optreden van het Nederlandse leger veroorzaakte ook veel materiële schade in het dorp. In het bijzonder openbare voorzieningen en woningen hadden veel schade opgelopen, omdat ze in brand waren gestoken. Veel bewoners werden gedwongen bij familie in de buurt te blijven wonen. Een grote handicap was de enorme schade aan de brug die Rawagede met Ciwadas verbindt. Vooral de handel, met name van rijst en kippen, ondervond daar zeer veel hinder van.

Verder waren er ook veel wegen beschadigd en was het vervoer per trein tussen Karawang en Rengasdenklok onmogelijk. Dat was een behoorlijke slag voor de lokale economische ontwikkelingen. Vaak hadden de mensen geen andere keuze dan die 12 kilometer naar Karawang te gaan lopen. Deze beperkingen hadden hun weerslag op het hele gebied rond Rawagede.

Ook het plaatselijk onderwijs werd gehinderd omdat leerkrachten die buiten het dorp woonden niet meer kwamen. Pas eind december kon de school weer worden geopend.

De uitvoering van de algemene gezondheidszorg werd belemmerd omdat de verbinding met het op 10 km afstand liggende wat grotere dorp Mampang heel moeilijk was geworden als gevolg van de operaties van de Nederlandse troepen. Het overheidsbestuur in Rawagede functioneerde ook niet goed, omdat het onder Nederlands gezag was geplaatst. Regionale bestuurders zijn niet in staat geweest het dorps hoofd van Rawagede, Suminta, behoorlijk te begeleiden. Toen hij in 1948 met zijn gezin nog steeds in Rengasdenklok woonde werd hij als dorps hoofd van Rawagede uit zijn functie gezet.

-28-

4.2. De reactie van de Indonesische regering

4.2.1. Actie en reactie

Er zijn van Indonesische zijde geen openlijke gewapende wraakacties uitgevoerd tegen Nederlandse militairen die bezig waren met zuiveringsacties. Bij een mogelijke gewapende confrontatie trokken de Indonesische strijders zich terug. Maar als het echt moest dan waren de guerrillastrijders waakzaam en op een tegenstoot voorbereid. De bereidheid de Nederlandse troepen aan te vallen was groot. Dat zou echter een boemerangeffect hebben en de beschermende taken van de guerrilla in gevaar brengen.

Die guerrillastrijd werd uitgevoerd door 1ste Brigade, 6de Regiment van de Siliwangi Divisie die, onder bevel van kapitein Lukas Kustario, de plicht had het gebied tussen Karawang, Cikampek en Jakarta te verdedigen en onder Republikeinse controle te brengen. Het was de plicht van de bevolking land af te staan aan de guerrillastrijders als dat noodzakelijk was voor de vrijheidsstrijd.

Ook paramilitaire dorpelingen hoefden niet direct deel te nemen aan de strijd tegen de Nederlanders. Zoals de Tjitarum Tijgers onder aanvoering van Natris. Zij kwamen niet in actie als er in de buurt een zuiverings- of schoonmaakactie door Nederlandse troepen werd uitgevoerd.

Naast de Tjitarum Tijgers in Lemah Abang opereerden er natuurlijk ook de gewapende leden van de Hezbollah (Sabilillah) onder aanvoering van Kyai Nur Ali. Deze was een man met veel charisma en met een uitstraling die door de gemeenschap werd gerespecteerd. Deze troepen boden geen verzet tegen

Nederlandse militairen, hoewel ze altijd een sterke wil hadden om wel aan te vallen. De Indonesische legerleiding ergerde zich aan operaties tegen het Nederlandse leger, omdat dergelijke acties

-29-

altijd leidden tot het in brand steken van huizen en gebouwen, die vaak zeer belangrijk waren als logistieke voedselcentra.

De Nederlandse militaire acties maakten de paramilitaire mensen kwaad. De acties van de eerder in dit verhaal genoemde Rebellen eenheid '88, die op wraak uit was moesten worden afgeremd. Deze milities zouden zich meer moeten richten op het veroveren en stelen van wapens op Nederlandse militairen, die op patrouille waren. Die hadden veel meer wapens dan het verzet. Erg veel patrouilles liepen die Nederlanders trouwens niet.

Het stelen en veroveren van wapens lokte van Nederlandse kant veel minder represailles uit zolang er geen Nederlandse soldaten werden gedood. Het bleef zo beperkt tot kleine tegenacties en het kwam nooit tot een grote veldslag. Het bleek een zeer effectieve manier om een guerrilla-oorlog te voeren.

Het leger bracht verslag uit aan de Commissie van Drie Landen (KTN) [Commissie van Goede Diensten CGD – vert.]. In 1950 had kapitein Luke Kustario uitgebreid gerapporteerd over het bloedbad in Rawagede en het effect er van op de onschuldige en ongewapende bevolking. Op dat rapport heeft de CGD nooit gereageerd. [ie commissie bestond toen niet meer – vert.] Gevoelens van vergelding n.a.v. dit bloedbad hebben binnen de burgersamenleving van Rawagede geleid tot het opvoeren van de guerrillaoorlog. Daarbij kwam het soms tot schermutselingen, maar het voornaamste doel bleef gericht op het verkrijgen van wapens en het saboteren van installaties die van belang waren voor de Nederlandse strijdkrachten. Zoals gezegd was een volledige strijd niet mogelijk wegens het krachtsverschil en de beperkte capaciteiten van de ongeoefende strijders.

- 30-

4.2.2. Diplomatieke strijd

Hard optreden van het Nederlandse leger in Indonesië heeft daar onder de bevolking veel ellende gebracht. Begrippen als wreedheid, onderdrukking, dwang, marteling, verkrachting en zelfs moord werden als 'normaal' gezien in het kader van de aanvallen en acties van Nederlandse militairen.

Hier zij nogmaals gewezen op de gewelddadigheden gepleegd door Westerling in 1946-1947 in Zuid-Celebes en de zogeheten Bondowoso-affaire, waarbij tientallen Indonesische gevangenen op 23 november 1947 tijdens het vervoer per trein zijn gestikt. Deze en nog veel meer Nederlandse wreedheden staan ook beschreven in een rapport dat indertijd is uitgegeven door het Indonesische Departement van Voorlichting.

Na de massamoord door Nederlandse militairen gaf het Indonesische Ministerie van Voorlichting op 21 december een speciaal communiqué uit waarin de volgende punten werden behandeld:

1. Van 9 tot en met 12 december 1947 voerden Nederlandse militairen zogeheten "zuiveringsoperaties" uit in Rawagede en het gebied rond Karawang, ongeveer 70 km ten oosten van Jakarta.
2. Deze snel uitgevoerde zuiveringen, waarvan de noodzaak nooit is aangetoond, hebben er ondermeer toe geleid dat 300 Indonesische burgers hun leven verloren en nog eens 200 werden gewond.
3. Uit de gebeurtenissen is gebleken dat inwoners van de gebieden die onder controle stonden van het Nederlands bestuur het slachtoffer zijn geworden van het meedogenloze gebruik van geweld door militairen die onder Nederlands bevel stonden ("het meest grove gebruik van geweld").

Het Indonesische ministerie van Voorlichting sprak de bewering tegen dat de Nederlandse overheid alle noodzakelijke gegevens rond de gebeurtenissen in Rawagede beschikbaar heeft gesteld aan de CGD. Een woordvoerder van de Nederlandse overheid heeft verklaard dat de militaire acties (in het betreffende gebied) zijn uitgevoerd om groepen vanden en bendes te bestrijden, maar zeker niet om gewone mensen dood te schieten. De Nederlandse regeringswoordvoerder

-31-

voegde daar nog aan toe dat de berichten die werden verspreid door het Indonesische dagblad Berita Indonesia en werden geciteerd door het Indonesische Ministerie Voorlichting, onbetrouwbaar waren. (Berita Indonesia van 22 december 1947: *Over "de zuiveringen" in het gebied rond Krawang. Zullen de berichten van Berita Indonesia worden onderzocht?*)

De regering van Indonesië heeft 'het incident' gemeld aan de CGD en riep vervolgens op om onmiddellijk te beginnen met een onderzoek naar de massamoord in Rawagede (Berita Indonesia van 27 december 1947: *Nederland heeft zwakke argumenten. De Republiek dient protest in bij CGD*).

De Nederlandse regering gaf uiteindelijk toe dat er een militaire operatie in de vorm van "zuiveringsacties" is gehouden. Bij die actie zijn, aldus de

Nederlandse regering, ongeveer 150-200 mensen gedood. Het eigen onderzoek in deze zaak is nog niet voltooid. Degelijke zuiveringen zullen worden voortgezet ten einde in Karawang de situatie onder bevolking te beheersen. (Berita Indonesia van 23 december 1947: *Nederland erkende de "schoonmaak" in Rawagede.*)

KTN-leden, die de Verenigde Staten, Australië en België vertegenwoordigen, zullen een onderzoek instellen naar de gebeurtenissen in Rawagede. Het onderzoek werd uitgevoerd op basis van een rapport van de Indonesische regering dat stelde dat Nederland 300 burgers had gedood en er 200 gewonden vielen. Terwijl de Nederlandse overheid erkende dat er slechts 150 tot 200 mensen werden gedood.

Van Republikeinse kant was bij het onderzoek betrokken majoor Rombe (Berita Indonesia van 29 december 1947: *KTN vertegenwoordigers Rawagede onderzoeken het incident*).

Op 29 december 1947 stond een ontmoeting gepland in Jakarta tussen premier Amir Sjarifoeddin en zijn Nederlandse collega premier Beel. Omdat Amir Sjarifoeddin ziek was en in Yogyakarta verbleef, werd hij vervangen vice-premier Setiadjit Soegondo. Tijdens dat overleg werd gesproken over excessen gepleegd door de Nederlandse militairen. De bijeenkomst vond plaats om 16.00 uur op het consulaat-generaal van de Verenigde Staten. Aan het slot van de gesprekken werd besloten dat majoor Rombe als vertegenwoordiger van Republikeinse regering geen bezoek mocht brengen aan de lokatie waar de gruwelijkheden zich in Rawagede hadden afgespeeld.

- 32 -

Als reden gaf Nederland op dat het lopende onderzoek in het gebied nog niet was afgerond. Omdat majoor Rombe en kapitein Sudarsono niet werd toegestaan naar Rawagede te reizen keerden zij terug naar Yogyakarta (Berita Indonesia van 30 december 1947: *Ontmoeting van Setjadid met Beel. Vertegenwoordigers van de Republiek mogen niet naar Rawagede*).

De mensen wilden heel graag dat de Indonesische regering het bloedbad van Rawagede zou onderzoeken en zou nagaan waarom de Nederlandse militairen zo misdadig zijn opgetreden. Het juridisch en strafrechtelijk bewijs voor de massamoord is te vinden door middel van onderzoek op de stoffelijke resten van de slachtoffers die op het kerkhof liggen begraven. (Dagblad Sin Po van 23 december 1947: *De Nederlandse zuiveringsacties in Bilangan Krawang.*)

De Indonesische overheid drong er niet op aan om onmiddellijk een onderzoek in te stellen naar de gebeurtenissen in Rawagede, omdat zij eerst wilde dat alle feiten boven tafel zouden komen in de kwestie Zuid-Celebes, waarbij ten

gevolge van het optreden van Westerling tussen 11 december 1946 en 17 februari 1947 40.000 slachtoffer vielen. Ook de kwestie Bondowoso, waarbij 50 Indonesische gevangenen stikten bij hun vervoer per trein, moet dringend worden uitgezocht.

De houding van de regering van Indonesië om de kwestie Rawagede niet meteen op te lossen is begrijpelijk. Het betreft hier immers een oorlogssituatie waarbij Nederlandse militairen regelmatig oorlogsmisdaden pleegden, ondermeer in Rawagede.

Maar toch zou de Indonesische regering moeten blijven zoeken naar een oplossing, omdat de bevolking van Rawagede nog steeds vindt dat hier op grote schaal oorlogsmisdaden zijn bedreven.

-33-

Hoofdstuk 5. Gesloten

In de strijd voor onafhankelijkheid hebben de Indonesiërs zich altijd nauw betrokken gevoeld bij actuele kwesties. Maar de strijd die het volk van Indonesië (in het bijzonder buiten de grote steden) heeft gevoerd en heeft ervaren, hebben bij de leiders van dit land te weinig erkenning gekregen. Zowel sociaal als historisch gezien. Daarbij is er ook te weinig aandacht geweest voor de gevoelens van de nabestaanden van slachtoffers van Rawagede, die zich daardoor niet zelden onbegrepen en veronachtzaamd voelden. Kortom, er is te weinig serieuze aandacht geweest voor de **Kwestie Rawagede**. De offers die hier in Rawagede zijn gebracht weerspiegelen de bijzondere manier waarop de strijd voor de verdediging van de Republiek is gevoerd.

We hopen dat de hier door ons naar voren gebrachte gevolgen van deze kwestie, opgeschreven ter gelegenheid van het 54-jarig bestaan van de TNI, een nuttige bijdrage zal zijn en ook van belang blijkt te zijn voor onze toekomst. Amen. Lang leve de 54-jarige TNI.

De basis van het referentiemateriaal betreffende dit verhaal:

Ministerie van Voorlichting van de Republiek Indonesia.

Decreet: nr. 26 (1947), 34 (1948), 373 (1947), 387 (1947), 397 (1948).

Bron: Nationaal Archief (Arsip) van Indonesië Jakarta.

Regionaal Bestuur TK II Karawang 1992. Ontwikkeling in een oogopslag Kerawang District Tingakat II. Kerawang.

Sukarman. 1996. Het verhaal van de volksstrijd in West-Java rond het dorp Rawagede, nu Balongsari in de regio II van de provincie Rawamerta, Karawang. Stichting Rawagede Karawang.

Tjetjep Supriadi. 1994. Geschiedenis. De oprichting van de gemeente (kapupaten) Karawang op 14 september 1633. Plaatselijk bestuur Tk.II Karawang.

Zoekresultaten en interviews met getuigen.

***01)** KNI moet zijn KNIP = komite Nasional Indonesia Poesat. Bestond bij de oprichting op 27 augustus 1945 uit 137 benoemde leden en is de jaren daaraan steeds verder uitgebreid. KNIP was, in afwachting van algemene verkiezingen dus een voorlopig-, of proto-parlement. KNIP was de opvolger van tijdens de Japanse besetting ingestelde Panitia Persiapan Kemerdekaan Indonesia PPKI).

***02)** De Recomba voor West-Java stond onder leiding van Abdoelkadir Widjojoatmodjo, een belangrijke adviseur van Van Mook.